

POESIS

O slovech, která přežívají ticho

Co je poezie? A kdo je básník? Nevím to nikdy jistě. Proto možná bude tato esej více o tom, proč poezie a básník existují.

Vím jistě pouze to, že poezie je lidské dílo, které by bylo nemožné bez tvůrce – básníka. Básník je jednou z možností lidské existence a procesem tak zvaného básnění vede estetickou komunikaci se světem či se sebou samým, podobnou malování nebo skládání hudby. Poezie vychází z jeho rozjímání nad chvěním vnitřního i vnějšího života, z nichž čerpá nekonečnou inspiraci. A ukrývá se v ní dokonce jakási esence nesmrtelnosti, díky které básníci mohou promlouvat přes staletí a kulturní proměny.

Josef Hora v díle *Poezie a život* (1959) poznamenává, že důkazem síly a nesmrtelnosti poezie jsou dvě skutečnosti. První je ta, že poezie se nečte, a přece se píše. Druhá, že se nekupuje, ale přece se vydává. Není to důkazem skryté síly, kterou si poezie vydobývá právo na existenci i dnes? Podobně jako si některé přepadené národy zachovávají právo na existenci tím, že se brání?

Jaká je to ale síla? Poezie se prosazuje odolností, vytrvalostí a schopností přežít i v tichu. Přestože se proměňují jazyky, vkus, politické režimy, poezie tu s námi zůstává jako svědectví lidské duše. Poezie největších básníků možná v budoucnosti utichne. Představte si tu věčnou Shakespearovu poezii, jak je odmítána, překonána anebo prostě už je nesrozumitelná. Jenomže básnění, třeba v nových podobách, bude s člověkem navěky. Proč? Horova myšlenka, že poezie má hodnotu už jen tím, že vzniká, i když není čtena nebo prodávána, totiž odhaluje jednu důležitou skutečnost. Poezie stejně jako jiná umělecká tvorba bývá často spíš výrazem lidské potřeby sdílet, chápat, být slyšen, i kdyby jen sám sebou, než snahou zajistit si obživu nebo pozornost okolí. Poezie není prostředkem k dosažení slávy, ale rozhodně je aktem bytostné svobody jedince. Myslím si, že pro člověka je poezie mnohem významnější tvůrčím procesem než strháváním davů.

Kolikrát jsme četli básníky, kterým jsme nerozuměli. Jejich verše se nám nelíbily. Jejich světy nám byly cizí, ale přesto jsme v nich četli a obdivovali se individualitě a bezpodmínečné svobodě básníka, která nás přitahovala. Dokonce inspirovala k vlastní tvorbě, která by byla jiná. A tak nějak se asi rodí básníci – z první přečtené básně, kterou by napsali jinak. Básníci, kteří nepíší jen verše, ale vidí svět v jiném slovosledu, skrze své symboly, rytmy, ticho i zvuky. Ti, kteří dovedou a chtějí zprostředkovat vnitřní prožitek. Básníci, kteří se nebojí nejasnosti, protože poezie není vševysvětlujícím průvodcem lidským světem. Poezie je „pouze“ svobodným prostorem k hledání. Dává nám možnost i naději k novým objevům neznámých stránek lidské existence. A proto je smysluplná, i když se zdá neužitečná.

Pokud autor cítí, že skrze báseň vyjádřil něco pravdivého, krásného nebo bolestného, pak je zřejmě básníkem. Pokud se i ptá, zda jím může být, ukazuje tím, že jím vlastně je. Zralou a novou poezií může básník napsat už v mládí. Neměl by tedy raději v nejlepším přestat?

Rimbaud se vzdal umění na vrcholu v jednadvaceti letech, kdy byl postřelen Verlainem. Zklamaný své dílo veřejně odsoudil a věnoval se po zbytek života cestování a obchodování. Jistě, je to velké existenciální a umělecké gesto, ale zdá se mi, že když se umělec vzdá umění, je to mnohem smutnější než jeho smrt. Tvořit totiž pro umělce znamená žít. V umění není možné rezignovat, jelikož dílo se tvoří ze života. A obrátit se k dílu zády jen kvůli kritikům? To není Diderotovými slovy nic jiného než opustit bojiště a učinit radost ničemům, kteří nás pronásledují.

Básníci jsou citliví na slova kolem sebe, na přenášení významů a vnímání obrazů. Jestliže se hudební skladatelé snaží chytat zvuky, básníci chytají slova pro jejich významy a smyslové vjemy. Někdy bývá pro ně ta citlivost až dráždivá a nutí je zachytit to, co jiní nechávají bez povšimnutí. Je to nutková potřeba zachytit krásu slova a zprostředkovat ji. Básník tak současně bývá ochránce jazyka. Zachovává jeho bohatství a krásu, čímž se z poezie stává nejen umělecký, ale i kulturní akt.

Báseň je pro básníka vždy i osobní záležitost, protože v ní poetickým tkaním slov zachycuje a oslavuje esenci bytí, myšlenky, přírody nebo okamžiku. Podobná fotografii vlastní myslí v konkrétním myšlenkovém stavu nebo pohybu, ale také duševního rozpoložení. Básník zkouší dobýt něco, co už bylo, ale bylo ztraceno. Tento tvůrčí proces je pro něho nejdůležitější, protože mu jediný patří. Báseň totiž patří lidem a ke každému člověku promlouvá jinak. Vzniká tím problematická situace, protože má-li báseň nějaký absolutní význam, musí být teprve objeven, jak poznamenává T. S. Eliot.

Poezie je pro básníka současně snahou kamsi proniknout. Možná za něčím, co by jinak zůstalo skryté, ale co by chybělo. Básník se snaží zachytit něco, co teprve bude, co vychází z něj, co slovo za slovem dobývá jako věstci své věštby. Virginia Woolfová prý kdysi řekla, že potřebuje jednu dobrou větu, aby napsala román, ale básník dokáže utkat báseň i z jediného krásného slova. Skácelova *Smuténka* je toho krásnou ukázkou. Smutné je pouze to, že jakmile je báseň dokončena, básník ji ztrácí. Báseň je tak, na rozdíl od čtenáře, pro básníka nejsilnější v okamžiku vzniku. Později ji ztrácí jako kuchař, který připravil dokonalé jídlo pro hostinu, ale na ni už pozván není. A tak jako kuchař své jídlo obvykle nejí, básníci své básně nečtou, protože vědí, že o ten nejsilnější prožitek – prožitek z psaní básně – nenávratně přišli. Svědčí o tom i fakt, že není horších recitátorů než básníků, kteří čtou vlastní dílo. Často ani svou báseň nepoznají, protože ji naposledy četli po jejím napsání. Když tedy básníkovi někdo jeho báseň poťouchle podstrčí a on ji se všemi přeréknutími s chutí přečte, protože básníci rádi čtou cizí básně, zvolá nakonec se slzou v oku: „Škoda, že nikdy takhle dobrou báseň nenapíšu!“

Zbývá snad už zmínit jen jedno. Myslím, že poezie je nejen svobodným projevem lidskosti, individuální osobnosti a uměleckým dílem, ale i existenciálním gestem. Je pro mě jako kterákoliv jiná literární tvorba meditací, kterou nemusím nic trvalého vytvořit, něco po sobě zanechat, protože to není účelem meditace. Je to „jen“ prožitek bytostné svobody a individuality, který je možné sdílet s ostatními – pokud chceme. Někdy nám ale úplně stačí, že jsme slyšeni sami sebou.

V Lanškrouně, dne 21. října 2025